

a zöld szemű búzaföld.” Hogy a jelentés az apa emlékéhez kapcsolódik, arra csupán egy birtokos személyrag utal, a remek kép egyébként kis mértékben sem tükrözi az apa hiányát, s ha az említett toldalékot elhagyjuk, akár önálló vers is lehetne.

Tóth Ferenc legkomolyabb költőink közé tartozik, nála a humor leginkább cinikus önévédelemként, maró gúnyként jelentkezik, mint akkor, amikor a túl könnyen érvényesülésre vágyónak tart kíméletlen erkölcsi leckét: „Meg arra is gondolok, hogy / puha fát szerzek neked létrának, szöget is hozzá, zsírban / fürdetett szívós acélszöget, de hiába vered a fejsze / fokával, csak nem megy bele. Pedig képzeletedben már / ott élt az égis érő fa legfelső ága, már a királyfi / tenyerében mélyedt a körmöd, s akkor hirtelen rá kellett / döbbed: előrehajolva ülsz itt, és a tenyered verítékétől / izzad előtted a kő...” Számára a nyugalom, a merengés állapota üdvözítő. Annyira ragaszkodik ehhez, hogy saját pózával (a „fehér ördög”-gel) a meddő kódobálást állítja szembe, mint a meddő erőfeszítést, hetvenkedő ostobaságot (*Balra a kódobálótól*). Ugyanilyen önvédelmi jellegű, erkölcsöt tudatosító jellegű a *Meditációk a sírásókról* című verse is. Ez is a kívülállásával tüntet — Tóth Ferenc nem csupán a sírásókkal nem vállal közösséget, hanem a halottakkal sem.

A *Csontomiglan-csontodiglan* című verskötet legjobb verse a *Déva vára*, mely az egyéni és az emberiségi sors azonosságának szorongásos kifejezése, s még akkor is antologikus értékű, ha közel érezzük Pilinszky János versvilágához. Nem sokkal marad mögötte a *Kígyóvőlegény* sem; ebben a humor kivételesen a népmesei és a balladaforma elemeit valamint az erotikus célzásokat életlesíti sajátos költői egységbe.

VAJDA Gábor

## BOSSZÚ AZ ÉLETEM

Varga Zoltán: *Tücsök a hángyabalyban*, Forum Kiadó, Újvidék, 1980

Az allegorikus ábrázolásban olyankor telnek az írók megoldásra, amikor véleményük közvetlenebb kinyilvánítását lehetetlenné teszik a hatalmi viszonyok. Az allegóriára fanyalodó alkotó két malomkö, két kényszer között vergődik. Az egyik az önkifejezés belső ingere, az írástudói felelősség megnyilatkozás-vágya; a másik az őszinteséggel járó kockázat mérlegelése, a szókimondás önmegsemmisítésének tudata. Az allegóriában a mögöttes jelentés a lényegesebb, olyannyira, hogy amiről látszólag szó esik, az csupán a cenzúra megtévesztésének eszköze. Az allegorikus ábrázolás művelője kimondatlanul is két nagy csoportra

osztja az embereket: beavatottakra, az alkotói üzenet befogadóira valamint azokra, akiknek jobb nem tudni, miről van szó, hiszen ha nem léteznének, egyáltalán nem lenne szükség az áttételes forma művelésére.

Van azonban az allegóriának egy alakja, mely nemcsak szabadságot ad az írónak, hanem — fölényt testesítve meg — mintegy azonos vele. Az író — félreállításában, kívülmaradásában, sértődöttségében, erkölcsi felelősségének tudatában, szellemi magasabbrendűségében stb. — különvéleményét rejtjelekkel burkolja be. Minthogy neki a mások által megközelíthetetlennek hitt lényegbe van betekintése, magától értetődő, ha tapasztalatát képtelen az ábrázolás szokásos közvetlenségével tárgyasíntania. A realista író sztorija az egyszeri és a gyakori egységének illúzióját kelti. Ezzel szemben az allegorikus szemléletű viszolyog az élet közvetlenségétől, játékosztöne annyira fejlett, hogy szelleme képtelen folyamatosan visszatérni oda, ahonnan elrugaszkodott. Úgy érzi: sokkal többet tud az életről (illetve az életről való tudása sokkal mélyebb annál), semhogy a mégannyira is stilizált életképbe beleférhetne mondanivalója. A tükrözés látszatát a lehető legradikálisabban tagadva, új, imaginárius valóságot teremt. Ezzel azonban nem szakítja meg kapcsolatát a realitással, hanem inkább különleges formában teremti meg. Eljárásában tehát egyáltalán nincs öncélúság, hiszen a szöveg visszaható célzattal íródott, s olykor nem csupán teljes egészében (a végső összbenyomás formájában), hanem egyes részleteiben célzatos, sőt olykor tendenciózus is.

Ennek az irodalmi kifejezőmódnak külön buktatói vannak: elsősorban a sematizmus fenyegeti. Az író, akaratlanul is, a forradalmi romantika receptjéhez alkalmazkodik: hősei, tételek hordozóiként, pusztán absztrakciók. Ez azon múlik: vajon az író milyen mértékben enged indulata elementaritásának. Akkor alkot eredetit és értékeset, ha az írás belső törvényeinek engedelmességgel helyzeteket teremt, s azok belső logikájának kiaknázására törekszik; amennyiben az ötlet esetlegessége a képzelet játékaként állandósodik, anélkül, hogy a példabeszédjelleg a hitelét veszítene. Az így felfogott és megalkotott fantasztikumban a szatíra teremt hidat a kor valósága felé.

Varga Zoltán legtöbb műve az allegorikus magatartásnak abban a szellemében fogant, melynek lényegét az imént igyekeztem körvonalazni. Nagy eredményei és zsákutcái a példálózó töprengés alaphelyzetére vezethetők vissza. Szándéka szerint, a nagy szatirikusok példáját követve, az örök emberi gyarlóságokat ostorozza, s rendszerint olyan, utópiát is többször érintő, határhelyzetet teremt, melyben az általa kárhoztatott tulajdonságok tiszta lényegükben mutatkoznak meg. Az emberek a lomha létezés anyagi törvényének engedelmességgel elrejtteni, tudatalattiba szorítani igyekeznek, amit Varga Zoltán a leplezett betegség kórokozójaként mutat fel.

A *Tücsök a hangyabolyban* írásai még az elmúlt évtized első felében keletkeztek, színvonaluk eltérő. Közös jellemzőjük, hogy valamennyi az emberiség mindig időszerű, alapvetően nagy kérdéséhez kapcsolódik. A legtöbb közöttük állatmese, ami már önmagában is dokumentálja: a szerző még mindig a racionalizmus és a felvilágosodás századainak műfajaihoz és gondolkodáskultúrájához vonzódik. Történetei leginkább az emberi természetről készített röntgenfelvételek. Ám ez az állítás félreérthető — mivel Varga hosszú, bonyolult és ismétlődésektől terhes pszichológiai folyamatok lényegét szűrte ki és vetítette egy-egy pontba. Ilyen jellemtanulmány például *Az egér és az oroszlán*. Az állatok a mesékben gyakran valamely emberi tulajdonság metaforái. Az említett novellában az állatok királya éne határainak féltésébe betegszik bele: a gőgje pusztítja el; az egérrel viszont mazochista önfeláldozása végez. Ehhez hasonló *A mostoha tükre* valamint *A király és a gonosz törpe* című novellák problematikája is.

Vargát mindig érdekelték a kiváló egyén és a közösség kapcsolatának társadalmi lehetőségei. E kérdés ez alkalommal a *Tücsök a hangyabolyban* valamint a *Kalásztragédia* című novellákban kerül középpontba. A tücsök és a hangyák nem juthatnak közös nevezőre, mert a tücsök zenéje zavaróan befolyásolja a hangyák munkakultúráját. (Mellesleg: a Varga által kinagyított megoldhatatlan ellentmondást először Plátón látta meg és vonta le belőle a következtetést.) A kalász-konfliktus hasonlóképpen a teremtő irónia remeklése.

A rövidlátó erőszakkal és hamis tekintélykultusszal Varga ebben a kötetében sincs kibékülve, ami legalább négy novellában tükröződik. Kettő viszont (noha nem irónia nélkül) arról tanúskodik, hogy a szerző utópikus hajlandósága ez alkalommal is életjelet ad magáról.

Mindez változatlanul friss élet- és művészetszemléletre utal — valamint arra, hogy Varga Zoltán prózája továbbra is a magyar nyelvterület kivételesen izgalmas olvasmányai közé tartozik.

VAJDA Gábor

## FOTO

### VARGA-SOMOGYI TIBOR FOTOIRÓL

(Az újvidéki Fotogalériában megtartott kiállítás alkalmából)

A háború után a vajdasági fényképészet sokoldalúan és töretlenül, de a képzőművészeti mozgalmak általános áramlataitól elszigetelten, a kibontakozás egyfajta hermetikus menetében fejlődött. És ha mégoly je-